

4. Ілляк Ф. Дорога життя. *Юридичний вісник України*. 2006. URL: <http://www.minjust.gov.ua/7825> (дата звернення: 06.10.2020).

5. Шепета О. Перспективні напрями протидії шахрайству із використанням банківських платіжних карток. *Підприємство, господарство і право*. 2014. № 4. С. 77. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2014/04_2014.pdf (дата звернення: 06.10.2020).

Ходанович Віталій Олександрович,
провідний науковий співробітник Науково-
організаційного центру Національної
академії Служби безпеки України, кандидат
юридичних наук

АСПЕКТИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Здійснювана наразі реформа передбачає для СБ України виконання таких функцій і повноважень, що дозволяють їй окремо та у взаємодії з іншими складовими сектору безпеки і оборони ефективно протидіяти загрозам національній безпеці України, а також забезпечувати державну безпеку, використовуючи для цього передбачений чинним законодавством арсенал таких спеціальних видів діяльності як оперативно-розшукова, контррозвідувальна, кримінально-процесуальна, діяльність з питань охорони державної таємниці, протидії тероризму. Відповідно до законодавства та практики правового регулювання діяльності органів внутрішньої безпеки європейських держав, а також з огляду на сучасні виклики і загрози національній безпеці України, реформована Служба безпеки України має зберегти функцію досудового розслідування, в першу чергу – злочинів проти основ національної безпеки України, окремих злочинів проти миру, безпеки людства і міжнародного правопорядку.

Останніми роками спостерігається значне зростання кількості злочинів проти основ національної безпеки. Порівняно з рівнем 2013 р., коли було зареєстровано лише 8 злочинів даної категорії, у 2014 р. відбувається їх зростання у 65 разів – до 527 злочинів, що є найвищим показником за всю історію незалежної України. Якщо у 2014 р. найбільш питому вагу мали посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК України) і дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109 КК), то у 2016 р. найбільш поширеною виявилася державна зрада (ст. 111 КК України), питома вага якої сягнула 40,3% порівняно з 12,3% у 2014 р. та 16% у 2015 р. Про зростання кількості таких злочинів як державна зрада й шпигунство свідчить офіційна статистика СБ України. Так, з 2014 р. по жовтень 2018 р. слідчими СБ України здійснювалось досудове

розслідування в 429 кримінальних провадженнях за ознаками вчинення державної зради та шпигунства.

Важливе місце у викритті, припиненні й розслідуванні таких злочинів посідають результати контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності, задля отримання яких здійснюються гласні й негласні заходи з документування й фіксації злочинної діяльності на стадії підготовки, замаху або вчинення.

Безпосередніми завданнями стадії досудового розслідування, провадження в якій розпочинається і здійснюється за фактами вчинення злочинів проти основ національної безпеки, слід вважати швидке, повне та неупереджене встановлення наявності чи відсутності фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження й підлягають доказуванню. Вирішення на стадії досудового розслідування в ході досудового слідства означених завдань дозволяє прокурору й слідчому дійти висновків щодо наявності чи відсутності події кримінального правопорушення, про осіб, які причетні чи не причетні до його вчинення та прийняти на підставі сукупності достатніх і взаємопов'язаних доказів процесуальні рішення про закриття кримінального провадження чи про повідомлення особі про підозру. На це звертається увага у рішенні РНБО України «Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні» від 06 травня 2015 р., затвердженому Указом Президента України від 16 червня 2015 р. № 341/2015, визначено, що СБ України мають «ужити вичерпних заходів щодо забезпечення якісного досудового розслідування і передачі до суду наявних найбільш резонансних кримінальних проваджень» [1].

Досудове розслідування злочинів проти основ національної безпеки у главі 24-1 КПК України визначено до розслідування за спеціальною процесуальною процедурою. Вітчизняними науковцями виокремлюються характерні ознаки спеціального досудового розслідування, зокрема: 1) процесуальний порядок здійснення спеціального досудового розслідування регламентований окремою главою КПК України; 2) здійснюється щодо особи, яка набула статус підозрюваного; 3) можливе в кримінальних провадженнях щодо вичерпного переліку злочинів, визначеного в КПК України; 4) здійснюється стосовно підозрюваного, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності й оголошений у міжнародний та/або міждержавний розшук; 5) не може здійснюватися щодо неповнолітньої особи; 6) встановлений особливий порядок надсилання повісток про виклик і вручення процесуальних документів; 7) передбачає необхідність постановлення слідчим суддею окремого процесуального рішення (ухвали) про його здійснення; 8) обов'язковість участі захисника; 9) передбачені окремі підстави та умови його здійснення стосовно осіб, які перебувають на тимчасово окупованій території України, в

районі проведення антитерористичної операції, за межами України [2, с. 14, 15].

Необхідно зазначити, що здійснення спеціального досудового розслідування злочинів проти основ національної безпеки є досить поширеним в практиці СБ України. Пояснення вказаному, на наш погляд, криється у специфіці тих категорій злочинів, розслідування яких дозволено проводити в особливій процесуальній формі спеціального досудового розслідування. У свою чергу, ці злочини є тяжкими або особливо тяжкими, а отримати інформацію неможливо інакше як шляхом проведення контррозвідувальних та оперативно-розшукових заходів. Саме тому, слідчі судді при наданні дозволу на проведення спеціального досудового розслідування, перевіряючи, зокрема, обґрунтованість підозри, зазвичай, послуговуються даними, отриманими в результаті проведення оперативно-розшукових заходів.

Серйозний вплив на якість кримінальної процесуальної діяльності з розслідування більшості злочинів проти основ національної безпеки здійснює такий чинник, як широке використання результатів контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності. Використання результатів контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності у досудовому розслідуванні злочинів – це особливий вид процесуальної діяльності, яка здійснюється органами досудового розслідування з введення контррозвідувальної та оперативно-розшукової інформації в процес досудового розслідування та вирішення за їх допомогою завдань кримінального провадження. Таке введення може полягати у фактичному отриманні органом досудового розслідування матеріалів як результатів контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності, їх дослідженні, вжитті заходів з метою зашифрування джерел, сил та засобів отримання таких матеріалів (за необхідності), прийняття рішення щодо напрямів та способів використання в кримінальному провадженні тощо.

Необхідно зазначити, що результати контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності в досудовому розслідуванні злочинів проти основ національної безпеки можуть використовуватися як: приводи та підстави для початку досудового розслідування злочинів, передбачених статтями 109–114-1 КК України (для внесення відомостей до ЄРДР (ст. 257 КПК); приводи і підстави для проведення СРД та НСРД (при вирішенні питання про доцільність та виправданість проведення гласних слідчих (розшукових) дій (зокрема, обшуків, оглядів); для отримання фактичних даних, що можуть бути використані в кримінальному провадженні як докази; для отримання фактичних даних, що можуть бути використані у кримінальному провадженні лише в організаційно-тактичних цілях (при вирішенні питання про надання дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування); приводи та підстави для застосування заходів

забезпечення кримінального провадження (запобіжних заходів, відсторонення від посади, тимчасового доступу до речей і документів, арешту майна); приводи та підстави для застосування заходів безпеки учасників кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України «Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні» від 16.06.2015. № 341/2015 [Електронний ресурс]. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/3412015-19136>.

2. Нагорнюк-Данилюк О.О. Спеціальне кримінальне провадження в кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2016. 19 с.

Циганюк Юлія Володимирівна,
завідувач кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом, кандидат юридичних наук, доцент

СПІВВІДНОШЕННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ЕКСПЕРТА ТА СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Часто практики та й теоретики піддають сумніву залучення експерта в розумінні того, що це слідча (розшукова) дія (далі – С(Р)Д). Критично оцінюючи це, необхідно навести аргументи за і проти, щоби з'ясувати чи є місце залученню експерта в компоненті слідчих (розшукових) дій. Відмінність полягає в такому. С(Р)Д, як правило, слідчий здійснює самостійно, або доручає їхнє проведення відповідним оперативним підрозділам, а при залученні експерта видається процесуальний документ – постанова (а до жовтня 2019 року слідчий (прокурор) складав клопотання й залучення експерта під час досудового розслідування відбувалося слідчим суддею) і сама експертиза виконується експертом або експертною установою. Також слідчі, як правило, участі під час проведення експертизи не беруть. Є випадки коли слідчі беруть участь у дослідній частині проведення експертизи. Однак якщо слідчий присутній при проведенні експертизи, то відсутня самостійність слідчого в такій процесуальній діяльності. Процесуальна самостійність слідчого проявляється лише в ухваленні рішення про необхідність проведення судової експертизи та її видів, а також у переліку питань, які ставляться на вирішення експерта та вибору експертної установи або судового експерта в межах його компетенції, а також ухваленні рішення про відкликання постанови про залучення експерта, видання коригуючої постанови тощо.

Водночас, чинне законодавство передбачило ще одну істотну відмінність, яка ризнітиться із загальними положеннями про С(Р)Д: